

зування задач ми зможемо розкрити позитивні якості особистості, зацікавити її фізикою як навчальним предметом. Визначальну роль у розвитку пізнавального інтересу відіграє не кількість розв'язаних задач, а якість запропонованих. Коли умова задачі викликає зацікавленість в її розв'язку. А враховуючи той факт, що у підлітковому віці проходить завершення етапу з визначеністю у майбутній професії, то під час розв'язування задач політехнічного характеру проводячи профорієнтацію, розповідаючи учням про позитивні сторони та наводячи приклади технічних спеціальностей, які на сьогоднішній день користуються невисокою популярністю, а необхідність висококваліфікованих спеціалістів у цій галузі з кожним днем зростає, ми наштовхуватимемо учнів на вибір професій потрібних завжди.

Подальшою перспективою дослідження бачимо у аналізі психологічних особливостей розвитку особистості школяра старшого шкільного віку (юнацький) та на основі проведеного аналізу розробці методичних рекомендацій для підвищення ефективності розв'язування задач на уроках фізики як важливого фактора успішності учнів.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік. – К., 1997. – 90 с.

2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – С. 67, 257-259.
3. Настільна книга педагога : посібник для тих хто хоче бути вчителем-майстром / упоряд.: Андреева В. М., Григоращ В. В. – Х. : Вид. група «Основа»; «Триада+», 2007. – С. 308-318.
4. Славская К.А. Мысль в действии / К.А. Славская. – М., 1968. – С. 78-79.
5. Степанов О.М. Основы психологии і педагогіки : навчальний посібник. – 2-ге вид., випр., доп. / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 519 с.
6. Сухомлинский В.А. Неотложные проблемы теории и практики воспитания / В.А. Сухомлинский // Народное образование. – 1961. – № 10. – С. 55-56.
7. Харламов И. Ф. Педагогика : учеб. пособие. – 4-е изд., перераб. и доп. / И. Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 200. – С. 78-81.

The considered factors which influence on development of personality on the lessons of physics. Reasons which are most ponderable in teens and the types of temperament are considered are analysed. Recommendations are expressed, on the basis of the conducted analysis, in relation to factors which it is expedient to take into account for the personal interest of students by physics as educational object during uniting of tasks.

Key words: teenager, cognitive interest, task.

Отримано: 16.07.2011

УДК 378.011.33:338.48

Г. П. Щука

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ

У статті розглядаються особливості функціонування індустрії туризму, які необхідно враховувати при формуванні змісту професійної підготовки фахівця цієї сфери: інтернаціоналізація економіки й туристської міграції, зростаючі інтеграція та регіоналізація в туристському секторі, багатофункціональність галузі, важливість особистісних якостей фахівця та ін.

Ключові слова: сфера туризму, кадри, зміст туристської освіти.

Постановка проблеми. На сторінках педагогічної преси тривалий час ведуться дискусії навколо організації професійної освіти: її зміст, теоретична та практична складові, їх співвідношення; визначення ключових та спеціальних компетенцій; орієнтація на підготовку вузькоспеціалізованого фахівця, готового до конкретної професійної діяльності, чи спеціаліста широкого загальнонаукового та загальнокультурного профілю тощо.

Туристська освіта проживає ті ж процеси, проте для неї вони ускладнюються тим фактом, що вітчизняна система підготовки кадрів для сфери туризму не має достатнього теоретичного підґрунтя та практичного досвіду, а сама галузь значно поступає темпам розвитку світовому туризму. В результаті вкотре приймаються стандарти, які не відображають потреби галузі, а кожен новий курс студентів напряму підготовки «Туризм» навчається за іншим навчальним планом.

Найперше завдання сьогодні – визначити на якого фахівця очікує галузь, якими компетенціями він повинен володіти, що особливе повинно відрізняти його від спеціаліста будь-якої іншої галузі. Для цього необхідно визначити специфічні риси та тенденції розвитку туристської індустрії, та яким чином вони впливають на формування змісту професійної підготовки фахівця цієї сфери.

Аналіз останніх досліджень з вирішення загальної проблеми та виділення невирішених питань. Професійна освіта в туризмі перебуває в стадії свого становлення. На сьогоднішній день ми маємо лише три докторські дисертації (В. Федорченка, Л. Кнодель, А. Коноха), ряд кандидатських (О. Фастовець, В. Полуда, Л. Грибова та ін.), окремі публікації, розпорощені по регіонам, проте жодного ґрунтовного дослідження з аналізом чинників, які визначають вимоги до змісту туристської освіти, її структури та системи нам не відомо.

Тому метою статті є визначення особливостей функціонування сфери туризму, які необхідно враховувати при формуванні змісту туристської освіти.

Виклад основного матеріалу. Зміст туристської освіти має бути похідним від тих вимог, які висуваються суспільством у цілому та сферою туризму, зокрема, до рівня підготовки своїх кадрів. Тому всі компетенції, якими повинен оволодіти студент вищого навчального закладу підрозділяються на загальні (називають ще універсальні, ключові, надпрофесійні) та спеціальні (вони ж: предметно-спеціалізовані, специфічні, професійні).

Зараз професійна діяльність все більше насичується позапрофесійними та надпрофесійними компонентами – вміння інтерпретації та аналізу результатів, трансферу технологій, використання комп'ютера, знання іноземних мов, екології, економіки та бізнесу, фінансові знання, навички маркетингу та збуту тощо. Ми не ставимо завдання охарактеризувати в даній роботі всю можливу номенклатуру таких функцій, виділимо основні з них: соціально-економічна, господарсько-виробнича, адміністративна, організаційна, навчально-виховна, координаційна, комунікативна, проєктувальна, саморегулятивна, політико-ідеологічна.

Професійні компетенції, в свою чергу, розподіляють на загальні (формуються на рівні галузі та складають загальний портрет працівника туристської індустрії), спеціальні (формуються на рівні спеціальностей і спеціалізацій) та вимоги компетентнісного характеру (здатність на практиці реалізувати набуті знання, вміння, навички в рамках конкретної професії). В кожній з цих груп можна ще виділити вимоги обов'язкового мінімуму, вимоги оптимальної норми та вимоги раціонального максимуму, як це пропонує С. Мутавчі [2].

Відповідно до ГСВО МОН України 6.140103-2010, 7.14010301-2010, 8.14010301-2010 спеціалізація в туристській освіті починається з п'ятого року навчання, тому при підготовці фахівця сфери туризму про формування компетенцій по спеціалізації мова не йде, а вимоги компетентнісного характеру визначаються за Національним класифікатором України ДК 003:2010 "Класифікатор професій" і повинні бути представлені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці, яка, до речі, ще в стадії розробки.

Отже, ми розглядаємо особливості туристської індустрії, які відрізняють загальні професійні вимоги до працівника сфери туризму від вимог до працівників будь-якої іншої галузі.

На перший план виходить *інтернаціоналізація* економіки й туристської міграції та зростаюча *інтеграція* в туристському секторі. Відбувається перехід від національного до багатонаціонального характеру послуг, що пропонуються, а відповідно, змінюються вимоги до персоналу: знання іноземних мов, культури, економіки, правової та соціальної системи країн-партнерів, дотримання єдиних технологічних та гуманітарних норм. В туризмі збільшується кількість компаній, приналежних до світових мереж (особливо в готельному та ресторанному бізнесі). Це вимагає підготовки спеціалістів, які володіють компетенціями, котрі дозволяють їм успішно працювати на ринках мереж у туризмі.

Інтеграційні тенденції в туристській освіті проявляються в обміні інформацією та документами в процесі реалізації спільних проєктів з метою поширення сучасних досягнень туризму індустрії в цілому та туристської освіти, як її складової; забезпечують гарантії якості підготовки фахівців сфери туризму.

Тому для успішного розвитку вітчизняного туризму в цілому та туристської освіти зокрема, необхідно:

- нормативно-правове забезпечення галузі та туристської освіти привести у відповідність до міжнародних правових актів;
- при складанні стандартів професійної освіти в туризмі керуватися уніфікованими вимогами до персоналу великих туристських міжнародних корпорацій;
- забезпечити корпоративність туристської освіти, включивши технологічні стандарти готельних та ресторанних ланцюгів, франшизи стосунки, норми ліцензування та сертифікації тощо;
- привести у відповідність вітчизняні професійно-кваліфікаційні структури працівників туристської сфери до професійно-кваліфікаційних структур працівників туристської сфери економічно розвинутих країн;
- забезпечити представлення вітчизняного туристського продукту в інформаційній базі світового туристського ринку.

Враховуючи інтернаціоналізацію економіки й туристської міграції та зростаючу інтеграцію в туристському секторі доцільно:

- 1) включити в зміст програм вивчення країнознавчих матеріалів (звичаїв і цінностей представників різних традицій та культур), міжнародних нормативно-правових актів, основних характеристик функціонування найбільших багатонаціональних та міжфункціональних організацій;
- 2) підготувати студентів до розуміння різноманітності професійного та культурно-туристського середовища та вміння адаптуватися в ньому. З цією метою організувати навчання чи стажування студентів та викладачів протягом певного періоду в навчальних закладах провідних туристських держав, проходження навчальних та виробничих практик на іноземних туристських підприємствах; налагодити обмін викладачами між навчальними закладами, які здійснюють підготовку кадрів для туристської індустрії в інших країнах;
- 3) запроваджувати інноваційні технології навчання, які використовуються при підготовці кадрів сфери туризму за кордоном.

При цьому необхідно пам'ятати, що вища освіта має формувати людину як патріота і громадянина. Інтегративні тенденції в туристській освіті дійсно передбачають, з одного боку, відмову від географічних та культурних особливостей регіону, його історичних традицій, впливу економічних та політичних чинників; проте з іншого – вимагають врахування географічних, культурних, національних традицій та регіональних особливостей в практичній діяльності.

Наступною особливістю розвитку туристської індустрії, яку необхідно враховувати при формуванні змісту туристської освіти, є її *регіоналізація*. Рівноправний вихід України на світовий туристський ринок передбачає висо-

кий рівень розвитку її вітчизняного (в'їзного, внутрішнього) туризму, який можливий лише за умови вивчення та реалізації особливостей етнокультури, природи, географії, економіки кожного регіону. В більшості регіонів країни туристські ресурси вивчені погано, а системи туристських послуг, які виступають одночасно туристськими ресурсами для формування туру та результатом діяльності туристських фірм, взагалі відсутні.

Для успішної регіоналізації вітчизняного туризму необхідно:

- розробити нормативні документи, які б спрямовували процес регіоналізації у правове русло;
- усунути протиріччя між потенціалом туристських ресурсів нашої країни та рівнем їх освоєння;
- скоординувати зусилля як самих агентів ринку туризму, так і регіональної влади, зацікавленої в розвитку туризму на цій території;
- на основі потреб та можливостей регіону визначити вимоги до професійної діяльності спеціалістів у галузі туризму;
- підготувати спеціалістів, які б володіли компетенціями в сфері взаємодії турбізнесу та регіональної влади.

Реалізація регіонального принципу при формуванні змісту туристської освіти повинна відбуватися з орієнтацією на кінцевий результат – підготовка спеціаліста, який розвиватиме туризм у регіоні. З цією метою необхідно:

- максимально наповнити зміст дисциплін варіативної частини циклу професійної та практичної підготовки регіональним компонентом;
- залучати студентів до проектування розвитку регіонального туризму;
- посилити краєзнавчий компонент навчальних та виробничих практик.

Дотримання регіоналізації в туристській освіті сприяє адекватному самовизначенню студентів, їхній творчій самореалізації в конкретному економічному та культурному середовищі, формуванню національної самосвідомості та творчих здібностей, вихованню на культурних традиціях свого народу тощо.

Туризм, як сфера обслуговування орієнтована на задоволення потреб клієнтів, тому в процесі підготовки кадрів для сфери туризму на перші позиції повинен виходити *морально-ціннісний* компонент навчання, в центрі професійної діяльності повинна стати людина. Спеціалісти цієї галузі повинні в першу чергу керуватися потребами споживачів. Як проголошено в концепції Вищої школи готельного та ресторанного сервісу в Лозанні, в сфері туризму зможе працювати лише та людина, яка не лише відчуває потребу в наданні послуги іншій людині, а ще отримує від цього задоволення.

В професійній діяльності фахівця сфери туризму значна увага приділяється якості надання послуг. Поруч з такими традиційними критеріями як адресність, своєчасність та безпека, все більше оцінюється знання та дотримання професійної етики поведінки фахівцями сервісної діяльності. Ці показники залежать від індивідуальних якостей людини.

Отже, наступною особливістю туристської сфери ми виділяємо важливість кадрового забезпечення, *особистісного розвитку* фахівця.

В туристській індустрії розрізняють контактні та неконтактні служби. Особливі вимоги пред'являються персоналу контактних служб, які повинні знати психологію, конфліктологію, діловий етикет, професійну етику, мати виняткові здібності спілкування з людьми, творчу активність, позитивний настрій, високий енергетичний потенціал, ініціативність, упевненість, гнучкість, артистизм, витривалість, почуття гумору, ентузіазм та оптимізм, прагнення до нового, терпимість, спостережливість, люб'язність, толерантність, здатність до самостійних дій в умовах невизначеності тощо.

Для забезпечення особистісного розвитку майбутнього фахівця сфери туризму необхідно зміст освіти орієнтувати на студента та його потреби, надавати йому можливість самовираження й формування індивідуальної освіт-

ньої траєкторії: збільшити кількість спеціалізацій та курсів за вибором.

Сьогодні увага при підготовці фахівця туристської індустрії зосереджена здебільшого на соціально-економічному боці туризму, на вивченні виявлених раніше та вже розроблених туристських ресурсів. Натомість необхідно докласти максимум зусиль для формування туристського мислення студента, яке передбачає професійний погляд на оточуюче середовище, гостроту та багатство візуального мислення. Необхідно навчити бачити в звичних панорамах та знаходити навколо цікаві, перспективні з точки зору туризму об'єкти, та на їх основі створювати нові туристські програми.

Від фахівця сфери туризму очікується вміння самостійно здобувати потрібну інформацію, користуватися інформацією, яка надходить, інтерпретуючи її та вписуючи в туристську реальність, застосовуючи при вирішенні виробничих, соціальних та інших проблем. Студентам необхідно давати виконувати проектні роботи, які сприяють розвитку творчого потенціалу та винахідливості.

Туризм – це індустрія, яка забезпечує роботою працівників інших галузей: транспорту, сільського господарства, зв'язку тощо. Вона передбачає існування значної кількості підприємств малого та середнього бізнесу, тому фахівцям цієї сфери конче треба володіти діловими якостями, розвивати підприємницький хист, опановувати правову грамотність.

Одна з проблем, пов'язана з особистісним розвитком студента, – це визначення його результативності. Визначати її доцільно, на наш погляд, на трьох рівнях: теоретичному (наявність системи професійних знань та вмінь), операційно-діяльнісному (вміння та досвід застосування набутих знань та вмінь); мотиваційному (наявність мотивації в роботі з людьми, наявність інтересів до цієї сфери діяльності, готовність до обслуговування, орієнтації на інтереси клієнта тощо).

Не менш важливою рисою сфери туризму, яка впливає на формування змісту туристської освіти, є її *багатофункціональність*, яка найбільше проявляється в створенні багатофункціональних туристсько-готельних комплексів, де основною послугою залишається послуга розміщення, інші належать до індустрії гостинності. Це вимагає підготовки універсальних працівників, які здатні успішно здійснювати різноманітну діяльність в індустрії гостинності та туризму. Складність полягає в тому, що кожна функція, взята окремо, відносно певної посади не менш важлива, ніж сукупність інших. Тому до різних спеціалістів висуваються нарівні з загальними для всіх спеціальні, навіть специфічні вимоги. Різні категорії спеціалістів в рамках одного підприємства мають володіти різними якостями. З іншого боку, до працівників однієї кваліфікації на одній посаді в кожному підприємстві висуваються свої вимоги, які не завжди подібні.

І. Зорін відзначає, що для туризму характерний «горизонтальний» тип розвитку кар'єри, особливо на початковому її етапі. Це означає, що для досягнення професійного росту та кращої соціальної адаптації спеціаліст сфери туризму та сервісу повинен оволодіти декількома професіями, які знаходяться на одній соціальній ступені, пройти «карусель професій» [1, с.473].

В зв'язку з тим, що працівникам індустрії туризму доводиться виконувати широкий спектр функцій, від них вимагається поєднувати в собі такі прямо протилежні риси як лідерство та вміння працювати в команді, вузькоспеціалізованість та універсальність. Це ускладнює підготовку фахівця сфери туризму, але надає йому можливість реалізації особистісного потенціалу у виробничій діяльності: проектування турів та маршрутів чи проведення екскурсій, анімаційна діяльність чи інвентивний менеджмент тощо. Тому навчальний план необхідно максимально наповнити освітніми продуктами, адекватними майбутній професійній діяльності, і забезпечити можливість студенту вибрати для вивчення ті дисципліни, які дозволять найдужче розкрити йому свою особистість.

Важливо готувати спеціаліста, який володіє не лише навиками організації та управління в професійній діяльності, але й спеціалістів у галузі інвестиційного менеджменту, які, з одного боку, володіють знаннями управління всіма

етапами інвестиційного процесу по будівництву та реконструкції туристських об'єктів, з іншого – знайомі зі специфікою їх функціонування на ринку туристських послуг.

Наступна особливість, скоріше проблема туристської індустрії, яка негативно впливає на формування змісту туристської освіти – *не розробленість наукової складової* в туризмі.

Інформаційне поле навчального матеріалу професійно орієнтованих дисциплін у туризмі характеризується цілою низкою особливостей:

- великий перелік типів навчальних елементів (об'єкти, процеси, явища, характеристики, параметри тощо);
- глибока структурованість і ієрархічність навчальних елементів;
- велика кількість як узагальнених, абстрактних понять, так і конкретних;
- численні інформаційні зв'язки з навчальним матеріалом базових і суміжних дисциплін;
- велика номенклатура типів логічних зв'язків між навчальними елементами та ін.

Відсутність наукової складової у туризмі (формування туристології проходить важко і, практично, в межах одного вищого навчального закладу) проявляється при необхідності диференціації технологічних і організаційних аспектів професійної діяльності, у відсутності чітко визначених термінів та дефініцій, вносить плутанину в підготовку фахівців туризму, унеможливує забезпечення мобільності студентів та неперервності професійної освіти.

Поліформізм туристської освіти, як ми зазначали вище, впливає з самої суті професійної діяльності сучасного фахівця цієї галузі, яка характеризується багатофункціональністю та поліпредметністю. В різних підприємствах галузі туризму функції, дисципліни, знання, на які спирається фахівець, – різні (хоча можуть і перетинатися). Ця особливість туристської спеціальності і має стати базою для інтеграції змісту туристської освіти і водночас головним складником її відмінності від інших.

Викладене вище передбачає спільну роботу науково-педагогічних працівників, які здійснюють підготовку фахівців сфери туризму, по розробці нормативних компонентів Галузевого стандарту: Освітньо-професійної програми підготовки та Освітньо-професійної характеристики, для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня напряму підготовки «Туризм»; широке обговорення проектів цих документів і лише потім запровадження в навчальний процес.

Щоб забезпечити теоретичне підґрунтя процесу підготовки фахівця сфери туризму насамперед необхідно:

- сформулювати теоретичні та практичні складники його підготовки;
- виділити головну, іноді її називають «фрактальною», дисципліну, що, як складник загальної навчальної програми з певного напрямку, має зв'язок зі всіма іншими дисциплінами;
- виходячи зі сформульованих складників та фрактальної дисципліни, визначити загальну кількість і зміст навчальних дисциплін;
- встановити міждисциплінарні зв'язки, утворивши єдину систему підготовки фахівця.

Такою дисципліною може стати «Туризмознавство» при підготовці бакалаврів туризму чи «Туристологія» при підготовці спеціалістів і магістрів. Ми розділяємо точку зору науковців, які вважають, що формування інтегрованої (фрактальної) дисципліни – головний етап побудови навчального процесу. Вона допомагає сформувати склад і зміст навчальних програм з інших дисциплін визначеного напрямку, пов'язуючи їх в єдину систему, надаючи кожній своє зрозуміле студентів місце.

Висновки. Професійна підготовка фахівців сфери туризму відбувається на трьох рівнях: на рівні галузі в цілому, на рівні окремої спеціалізації цієї галузі та на рівні конкретної професії в цій спеціалізації. Щоб підготувати фахівця, який відповідатиме потребам галузі, необхідно, насамперед, враховувати специфіку функціонування цієї галузі.

Для сфери туризму це інтернаціоналізація економіки й туристської міграції, зростаючі інтеграція та регіоналізація в туристському секторі, її багатофункціональність, важливість особистісного розвитку фахівця, дотримання морально-ціннісних орієнтирів в роботі з клієнтом тощо.

Перспективами подальших досліджень проблеми є аналіз прийнятих у 2010 році Галузевих стандартів з напряду підготовки «Туризм» та визначення оптимального змістовного наповнення дисциплін варіативної частини циклу професійної та практичної підготовки фахівця.

Список використаних джерел:

1. Зорин И. В. Профессиональное образование и карьера в туризме / И. В. Зорин, А. И. Зорин. – М. : Совет. спорт, 2005. – 550 с.

2. Мутавчи Е. П. Интегральные требования к формированию профессиональной позиции специалиста по социально-культурному сервису и туризму / Е. П. Мутавчи // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. – 2009. – Вып. 11. – С. 120-125.

The peculiarities of tour industry functioning has to be taken into account in forming the substance of professional tour specialists' preparation, such as international economics, tourist migration, and the development of regionalism in tour field, in addition to it the field multifunctioning and the specialists' personality have to be taken into account.

Key words: tourist field, tourist specialists, the substance of tour education.

Отримано: 4.07.2011